

Op zoek naar het kwetsbaar plekje in de draad. De dynamiek in de draad.

Verschenen in tijdschrift VVO 2014 nr 2

G. Vignero

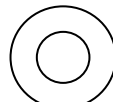

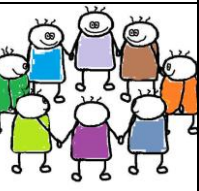

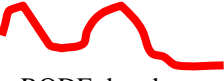
Het thema sociaal-emotionele ontwikkeling geeft heel wat handvatten voor hulpverlening en begeleiding. Dankzij het project SEN-SEO is er een belangrijke basis gelegd om de emotionele ontwikkeling als een evenwaardige belangrijke dimensie in de persoonlijkheid van personen met een verstandelijke beperking te erkennen en vorm te geven. Binnen dit project is 'de draad tussen cliënt en begeleider' een instrument en een methodiek (verschenen bij Garant binnen het project SEN-SEO). In de enkele jaren ervaring met 'de draad' kwamen er nieuwe vragen en pogingen tot antwoorden. Hoewel de draad een eenvoudig model wil zijn en voor zichzelf moet spreken, merk ik toch dat er heel wat onduidelijkheden zijn, dat er vooronderstellingen zijn waar ik vanuit ga zonder dat ik ze expliciteer en dat er heel wat vragen blijven. Dit artikel wil een aanzet zijn tot verder denken en tot nieuwe antwoorden. Ik gooi ze in de groep en de groep mag teruggooien, graag zelfs.*

De metafoor 'de draad' wil de sociaal-emotionele ontwikkeling verhelderen voor begeleiders en ouders. 'De draad' is een beeld om deze complexe realiteit voor te stellen en werkbaar te maken in de praktijk. Het vertrekpunt is de ontwikkelingspedagogie en meer bepaald wat er geweten is over de fazen die een kind en zijn ouders doorlopen. Deze vormen de basis voor de sociaal-emotionele vaardigheden waarover een mens uiteindelijk beschikt. Met elke ontwikkelingsfase komt er een ander thema aan bod en leert het kind met een nieuwe emotionele bouwsteen om te gaan, waarbij ik de vrijheid nam om deze te omschrijven als een type draad. Elk type draad heeft zijn eigen kenmerken zowel wat het kind betreft als wat de verwachtingen naar de ouder betreft. Elke draad is een bouwsteen die voortbouwt op een vorige draad en zijn eigen kwaliteit heeft. De draad kan je zien als het proces van hechting en onthechting.

Het gaat er om te onderzoeken met welke draden iemand de wereld tegemoet treedt. Daarbij ga ik niet op zoek naar dé draad, naar de fase waarin je de cliënt moet situeren. Veel interessanter is de dynamiek in de draad. Het verschil tussen kunnen en aankunnen. Het verschil tussen de sterkste draad en de kwetsbare plek in de draad waarnaar de cliënt en de begeleider telkens naar toe wordt getrokken.

Het roepen van Ritta is soms vanuit jaloezheid, soms is het haar poging om aandacht te vragen. Roepen kan ook een leuke actie-reactie zijn. Soms is roepen een manier om zichzelf te vullen, bezig te zijn. Soms is roepen zichzelf verliezen en kan je het roepen niet meer stoppen.

**Een heel erg grote dank u wel aan Lien, Leen, Bea, Filip, Els en Trees van de SEN-SEO regiegroep waar ik mijn draad aan mocht hangen. Graag verwijs ik ook naar de elkaar aanvullende publicaties vanuit dit project (meer info senvzw.be).*

FASE 1 HOMEOSTASE		 SPOOR POORT ACTIE-REACTIE SAMEN DOEN De draad trekken: OVERNEMEN 1
FASE 2 EERSTE SOCIALISATIE		 CIRKELEN De (h)echte draad 2
		Een LUS De draad doorgeven 3
FASE 3 EERSTE INDIVIDUATIE		 Zelf de draad trekken : EXPLORATIE 4
FASE 4 IDENTIFICATIE		 Afstandsbediening 5
FASE 5 REALITEITS BEWUSTZIJN		Denken over jezelf en de ander. 6
		 De draad wordt een NETWERK 7
		 De RODE draad in het leven 8
Fasen bij DOSEN SEO-r	G. Vignero, De draad tussen cliënt en begeleider.	

In dit schema worden de verschillende vormen die de draad kan aannemen met een tekening en een symbool weergegeven en wordt de link gelegd met de SEO-r. (de cijfertjes in de tekst komen overeen met de cijfertjes in het schema).

Met de eerste draad (1) die de ouder trekt naar de baby reguleert de ouder tijd, ruimte, activiteit en spanning en ontstaat er een emotionele basisstructuur in het chaotische brein van de baby. Deze basisstructuur heeft vooral te maken met voorspelbaarheid, ritme en spanningsregulatie. De baby slaat deze schema's van voorspelbaarheid op. Het is de aanzet die uiteindelijk hechting mogelijk maakt. De ouder bereidt de hechting voor.

De baby gaat immers door al dit geregeld een belangrijke andere kunnen herkennen en zich hechten aan deze constante persoon die de draad trekt. Het kind ontdekt het brein dat zijn brein reguleert. De (h)echte draad(2) is een cruciaal gebeuren in de ontwikkeling.

Om openheid naar anderen te creëren gaat de ouder de draad af en toe doorgeven. De ouder maakt een lus (3) in de draad zodat er naast kansen op bijtanken ook ruimte komt voor exploratie door het kind. De draad wordt letterlijk of symbolisch overgedragen naar anderen.

In een volgende fase wil het kind ZELF (4) de draad trekken en ontstaat er het begin van geweten. De hechting is sterk genoeg zodat de ouder gezag kan houden en het kind het 'ik en van mij' verder kan ontwikkelen.

Dit laat toe dat de ouder met kleine stapjes vanuit afstandsbediening (5) naar regels, anderen en omgeving kan opvoeden. Het kind krijgt probeerruimte om de wereld verder te verkennen en krijgt een begin van verantwoordelijkheid.

Vanuit deze ervaringen ontwikkelt het kind tijdens de lagere schoolperiode een denken over zichzelf en de anderen. Het zelfbeeld, het inleven in anderen, een beeld over de eigen wereld krijgt vorm in het hoofd van elk kind. Het leert de wetten van de speelplaats. (6)

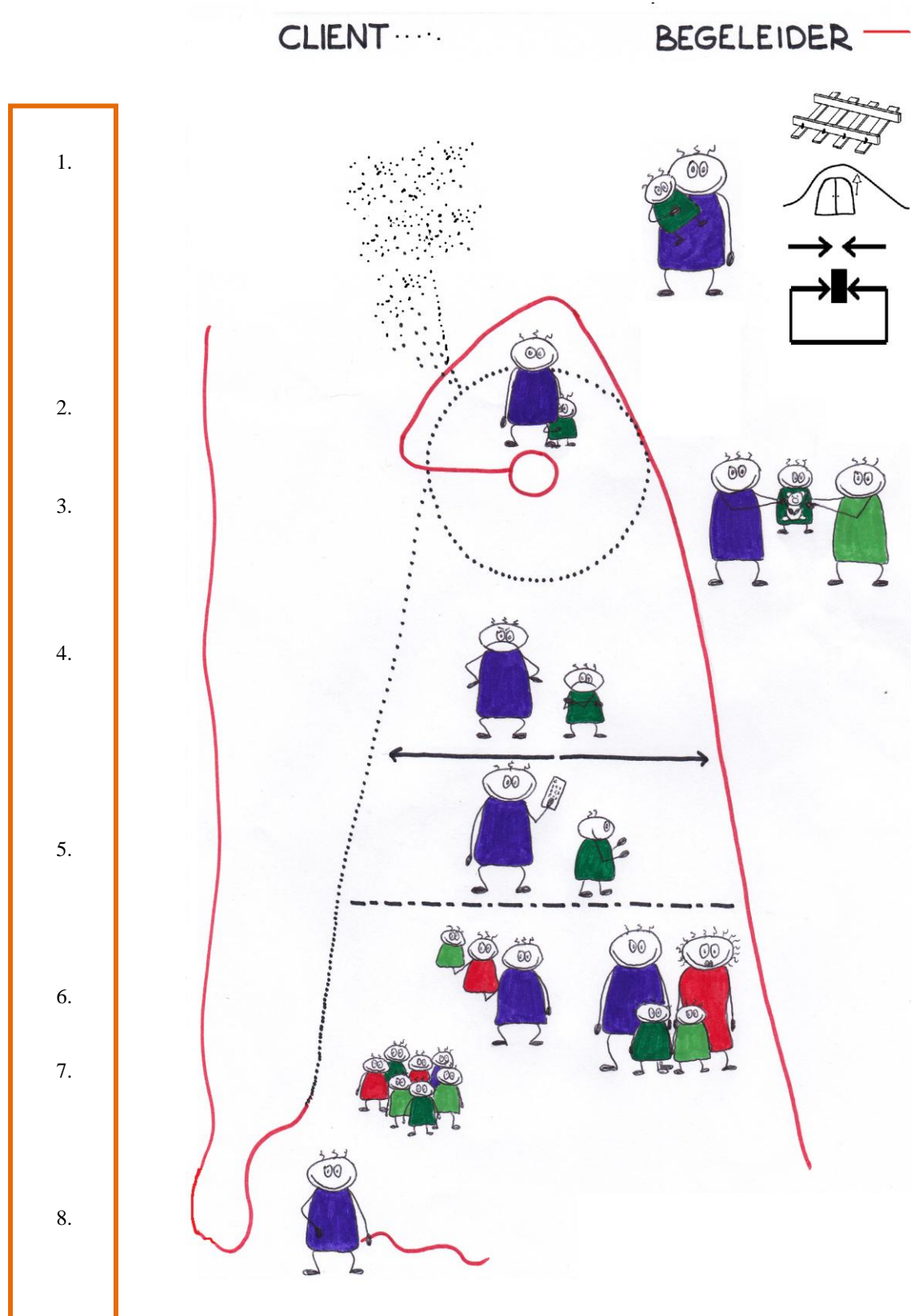
Ze zijn de basis om als puber in een netwerk te functioneren en later ook een netwerk (7) te organiseren. De draad blijft belangrijk maar is een virtuele draad geworden.

De rode draad (8) is de optelsom van al deze draden, die bij een harmonieuze ontwikkeling met mekaar in verbinding blijven. De bouwstenen zijn gestapeld. De rode draad betekent dat de (jong)volwassene de draad kan doorgeven. Hij gaat zelf aan de slag om zijn draad door te geven in relaties, naar vrienden, in werk, naar kinderen

Bij een problematische ontwikkeling zijn er kwetsuren in de draden die een pijnpunt of mogelijk de rode draad in het leven worden.

Van de basiscondities in de eerste draad, naar verbinding in de tweede (hechting) en derde draad (onthechting, de lus in de draad), naar exploratie in de vierde draad (IK) en naar interafhankelijkheid (het doel van opvoeding) vanaf de vijfde draad. De draad is eerst letterlijk aanwezig, dan materieel symbolisch en wordt stilaan een beeld.

Om de draad als interactie tussen cliënt en begeleider, tussen ouder en kind te visualiseren, gebruik ik naast de tekening van de opeenvolgende draden een tekening die toen ze de eerste maal op een vorming uit mijn stift rolde, leek op een wigwam. Het is een poging om aan te geven hoe de draad van het kind of de cliënt samenhangt met de draad van de ouder of de begeleider.

Met het figuurtje worden de verschillende vormen van de draad voorgesteld.
(op de website gerritvignero.webklik.nl vind je deze tekening in kleur)

Aan de ene zijde gaat het om de draad van het kind of de cliënt. De andere zijde is de draad van de belangrijke andere. Het kan gaan om de ouder die het kind doorheen de draden leidt en de ondersteunende draad biedt die nodig is. Het kan ook gaan om de begeleider die vertrekt van de draad of de hechting die tussen de cliënt en zijn ouder of vroegere begeleiders is ontstaan.

**De rechter zijde met de doorlopende draad is deze van de belangrijke andere.
De linker zijde met de zwarte stippeldraad is deze van de cliënt.**

- In de eerste draad (1) staan de losse, vage puntjes voor ongedifferentieerde prikkels, indrukken, emoties, chaos in het brein. De pijl van de belangrijke andere staat voor zijn rustige manier om orde te brengen in de chaos en om de hechting voor te bereiden.
- De hechtingsdraad (2) is een cruciale bouwsteen. In de eerste draad is het de belangrijke andere die zo expliciet gaat reguleren naar tijd, ruimte, spanning en interactie dat het kind hem of haar als de belangrijke andere herkent en één wordt met hem of haar.
- Aandacht in de tekening voor de lus (3). Daarmee wordt bedoeld dat de belangrijke andere uit de éénkennigheid die hij of zij in de eerste draad voorbereidde, moet ontsnappen. Anders dreigt de belangrijke andere er in verstrikt te raken. De lus wil een eerste onderscheid maken tussen wij – jij – ik. De lus betekent dat je als belangrijke andere soms laat bijtanken (kom maar) en soms de draad doorgeeft aan anderen (ga maar). Transitionele objecten zoals een beertje helpen hier vaak bij. Deze objecten staan niet op zich maar zijn een symbool voor de belangrijke ander.
- Vanaf de koppigheidsfase (4) komt er meer en meer afstand tussen de belangrijke andere en het kind en wordt de verbinding tussen kind en belangrijke andere minder rechtstreeks. De afstand tussen kind en belangrijke ander wordt groter. Vanaf dan hoeft de draad niet aanwezig te zijn om toch nog in het hoofd van het kind te zijn. Alleen bij grote spanning blijft de hechtingsfiguur degene die troost kan brengen en emotie vorm kan geven. Waar het in de vierde draad gaat om het thema regels en gezag en het uittesten van de sterkte van de draad wordt het in de vijfde draad afstandsbediening (5). Vervolgens het denken over zichzelf (6) en de andere en het netwerk (7).
- Als volwassen wordt de draad een rode draad die het kind zelf kan gaan doorgeven. (8) Het kind wordt belangrijke andere.

Het uitgangspunt is dat je in begeleiding rekening houdt met de interactie tussen deze draden én hoe de draden tussen de zijden kunnen verspringen. De draden zijn kunstmatig te onderscheiden maar niet te scheiden.

Bij een **harmonieuze ontwikkeling** zoals verder wordt beschreven, zijn de draden met mekaar in evenwicht en kan de belangrijke andere als het ware van de ene naar de andere zijde springen zonder dat dit spanning geeft.

Bij een problematische ontwikkeling botst het kind of de cliënt en de ouder of de begeleider heel vaak op de **kwetsbare draad**. Een plekje in de draad waar het kind of de cliënt steeds naar toe neigt. De ouder of de begeleider dient rekening te houden met deze kwetsbare draad omdat hij anders het kind of de cliënt in zijn sociaal-emotionele ontwikkeling overschat. Je moet als het ware via een omweg werken in je opvoeding of begeleiding.

LOSLATEN EN VASTHOUDEN.

In opvoeding is een centraal thema zowel voor het kind als voor de ouder, zowel bij de 'loslaten en vasthouden'. Ondanks het feit dat het draadje in een gewoon ontwikkelingsverloop altijd maar langer en virtueel wordt, men blijft verbonden. De hechte draad is het knooppunt in de ontwikkeling. Bovendien heeft elke draad zijn eigen kenmerk wat loslaten en vasthouden betreft.

Is de eerste draad er één van regulatie door te zorgen dat het lukt en de draad vasthouden, zal hechting snel worden gevolgd door onthechting, 'vasthoudend' loslaten, indirect 'vasthouden'. Zal het kind zelf iets willen, zal het kwestie zijn van het goed vast te houden en af en toe gevechtjes laten winnen als het de draad ZELF gaat trekken. Zo bouwt een kind de basis van geweten op: ik gehoorzaam omwille van mijn draad. In de draad die afstandsbediening wordt genoemd, zit het loslaten en het vasthouden in het woord zelf. De contextuele draad wijst dan weer naar de onverbreekbare band tussen ouder en kind. En voor de puber die experimenteert binnen een netwerk benadrukken hedendaagse auteurs als Omer en Adriaenssens het belang van blijven vasthouden.

Moet ik de draad laten vieren, geef ik speelruimte, probeerruimte, vertrouwen zonder de draad los te laten. Wanneer hou ik mijn kind nabij, wanneer laat ik wat meer los? Wanneer trek ik een grens, wanneer laat ik het kind zelf de grens ontdekken? Wanneer is er nog speelruimte en wanneer is het erover? Wanneer hou ik nog zicht op wat mijn puber doet en voor welke thema's laat ik dat los?

Opvoeden is altijd vasthouden en loslaten. De verhouding tussen loslaten en vasthouden verschilt van leeftijdsfase tot leeftijdsfase, van kind tot kind en ook de verstandelijke beperking speelt een rol. Sommige kinderen willen niet liever dan vastgehouden worden en voor hen is het belangrijk dat je als ouder of begeleider het loslaten opzoekt. Sommige pubers willen totaal losgelaten worden, maar net dan is het belangrijk dat ze weten dat je hen blijft vasthouden. Sommige ouders willen angstvallig blijven vasthouden en laten misschien te weinig ruimte voor loslaten. Loslaten kan niet zonder vasthouden. Vasthouden kan niet zonder loslaten.

Voor ouders van kinderen met een verstandelijke beperking is het extra moeilijk. Waar men in gewone ontwikkeling kan 'afkijken' van andere ouders is er veel meer onduidelijkheid en veel minder vanzelfsprekendheid. Kinderen met een verstandelijke handicap hebben meer tijd nodig en elke fase duurt langer. Vasthouden en loslaten wordt een dilemma en leidt soms tot te lang vasthouden en te weinig loslaten of soms omgekeerd. Niet evident voor ouders omdat het onzekerheid geeft, niet evident voor het kind die het nodig heeft dat 'goed genoeg' wordt vastgehouden en losgelaten.

Ook in de begeleiding van cliënten moet je soms bewust kijken waar je vasthoudt en waar je loslaat. Het is nooit een of of verhaal. Je mag nooit helemaal loslaten omdat er dan het risico is dat er breuken ontstaan, terwijl het hoogstens onderbrekingen zouden mogen zijn.

Voor begeleiders is het erg belangrijk dat ze de eigenheid van de cliënt meenemen. Na verloop van tijd merk je dat er bij een cliënt doorheen zijn ontwikkelingsloop en samenhangend met zijn levensgeschiedenis bepaalde onderwerpen, interesses, gedragspatronen en motieven telkens weer op de voorgrond komen. De draad van de ouder is daarbij de basisdraad. Er ontstaat een herkenbaarheid die doorheen de jaren groeit. Het zijn 'ankerpunten'. Dat zijn onderwerpen, plekken en situaties waar cliënten graag even

voor anker gaan. Om een draad te leggen en vast te houden moet je weten wat een cliënt graag doet en wat hij graag heeft. Zo leg je verbinding. Begeleiden is verbindend werken.

Daarnaast heeft elke ouder en elke begeleider ook zijn levensgeschiedenis, de draden die hij meeneemt. In het recente boek van De Belie wordt deze zijde van het verhaal rond de draad voor begeleiders verkend en uitgewerkt. Hij benadrukt dat de emotionele deskundigheid die van een begeleider wordt verwacht erg groot is. De eigen emotionele ontwikkeling van de begeleider bepaalt sterk hoe deze in het werk staat en emotioneel beschikbaar is. De Belie doet daarbij de verrassende uitspraak: begeleider en cliënt ontmoeten elkaar en botsen op het kruispunt van elkaars kwetsbaarheid. Hoe meer in de job als begeleider de nadruk komt te liggen op de emotionele ontwikkeling, hoe belangrijker het is een goede zelfkennis te hebben. Waarom kiest iemand deze job? En wat dan als ouder, waar je wel voor het ouderschap kiest maar niet voor een ouderschap dat onder druk staat?

ALS DE ONTWIKKELING HARMONIEUS VERLOOPT.

Bij normaal begaafde kinderen geeft de leeftijd binnen een zekere variatie aan welke draad speelt en welke de dynamiek is van de draad. De leeftijd geeft de leidraad aan. Harmonieus betekent dan dat er geen onverwachte spanning op de draad zit. Je kan als ouder of begeleider de draad behorende bij de leeftijd aanspreken.

Bij een harmonieuze ontwikkeling voel je dat de draad goed zit: het kind is voorspelbaar en jij kan je voorspelbaar opstellen. Je kan als het ware rechtdoor springen van de ene kant naar de andere kant (cfr tekening p 4).

Bij normaal begaafde kinderen merk je bijv. tijdens de kleuterperiode hoezeer samenspel met vriendjes belangrijker wordt. Je hoeft er niet meer altijd bijblijven. Je kan ze wel samen laten spelen , maar je moet zeker gaan kijken als je lang niets hoort en het verraderlijk stil blijft of wanneer er ruzie komt.

Wanneer iemand harmonieus opgroeit, zijn de vorige draden als basisgereedschappen in het sociaal-emotionele veld en kan hij ze allemaal gebruiken. De draden zijn in evenwicht. De hoogste draad is de als leidraad, de andere draden zijn hulpdraden. Wanneer en hoe iemand deze hulpdraden aanspreekt, zal mee worden bepaald door hoe iemand elke draad heeft verwerkt.

Het is als bij matrosjka popjes : al uw draden heb je nog. Meestal zie je het buitenste popje maar je weet dat er in dit popje nog meerdere even mooie popjes zitten.

Een voorbeeld uit het leven gegrepen. Ik had enkele jaren geleden een auto-ongeluk. Onmiddellijk na dat ongeval ondanks mijn (laat me het zelf zeggen) leeftijdsadequaate sociaal-emotioneel denken was mijn eerste reactie er niet één vanuit mijn hoogste draad. Ik begon niet te denken aan het automagazine dat ik net las waar enkele droomauto's werden aangeprezen of aan een gesprek met vrienden dat ik had over auto's. Nee, ik viel terug op mijn eerste draad, op mijn adrenaline, op mijn vechten en vluchten. Zo opgeladen was ik dat ik zelfs niet keek toen ik uit de auto vluchtte en boos werd tegen de taxichauffeur die in mijn ogen een fout

manoeuvre maakte. Even later belde ik ook mijn mijn hechtingsfiguur (de tweede draad) en niet om letterlijk maar wel om figuurlijk bij te tanken. Pas veel later kon ik ook wat contextueel denken : had ik een aandeel in het ongeval? Hoewel ik ook wat koppig op mijn strepen bleef staan. Tenslotte ging ik op zoek naar een nieuwe auto, en tussen droom en daad werd het geen Porsche maar een 'bakske' ook Citroën Berlingo genoemd.

Bij een harmonieuze ontwikkeling doorloop je deze fasen maar in geval van hoge spanning. Wanneer mensen vastlopen merk je dat ze vastraken in een bepaalde draad.

Als het gaat om cliënten die ook een verstandelijke beperking hebben, is het ingewikkelder. Hoe verder in de draad hoe belangrijker cognitieve mogelijkheden en adaptieve vaardigheden zijn. Došen bijvoorbeeld koppelt een bepaald verstandelijk niveau aan een maximum niveau van sociaal-emotionele ontwikkeling. Ook bij Timmers-Huyghens vinden we deze gedachtegang terug.

De draad van afstandsbediening (5) vraagt een bepaald niveau van cognitieve ontwikkeling en zelfstandigheid. Cliënten moeten tot op een zekere hoogte risico kunnen inschatten en begeleiders of ouders moeten risico durven nemen. Contextueel denken (6) vraagt een schools brein waar je voor en achteruit kan denken en hypothesen en alternatieven kan leren formuleren. Een netwerk (7) vraagt planning, reflectie en organisatiecapaciteiten.

Dat betekent niet dat deze (hogere) draden niet aan bod kunnen komen maar dat er ondersteuning nodig is om deze vaardigheden en draden vorm te geven. De cliënt kan het niet zelf.

Ik denk dat het goed is om ervan uit te gaan dat er een belangrijke samenhang te vinden is tussen het cognitieve domein en de draad of de sociaal-emotionele ontwikkeling omdat men nu eenmaal bepaalde cognitieve denkprocessen nodig heeft om bepaalde draden te kunnen realiseren. Wanneer het kind met een verstandelijke beperking harmonieus ontwikkelt, is het voor ouders en begeleiders belangrijk om te weten wat de leidraad is van het kind om het te kunnen ondersteunen in het verkennen van 'cognitief moeilijkere' draden. Dat lijkt me ook de essentie van het emancipatorisch denken: welke ondersteuning heeft iemand nodig om leeftijdsadequate ervaringen op te doen.

Bij personen met een diep en vaak ook bij een ernstig verstandelijke beperking zal begeleiding aanwezig moet zijn om te reguleren. Maar als dat lukt, zal de regulatie maken dat hij of zij kan deelnemen aan een netwerk. Als regulatie zelfs moeilijk is in een vertrouwde omgeving, zal de wereld erg klein blijven.

Bij personen met een matig verstandelijke beperking en een harmonieuze ontwikkeling is de afstandsbediening meestal de draad van waaruit ze omgaan met de omwereld. Ze handelen als het ware vanuit de afstandsbediening en je kan als het ware rechtdoor springen tussen deze twee hoeken van de wigwam. Je hoeft niet telkens terug te zakken via meer basale draden.

Bij een harmonieuze ontwikkeling van iemand met een verstandelijke beperking blijkt er heel weinig spanning op de draad te zitten en als de begeleider de juiste draad vindt, kan deze de leidraad worden om hogere draden aan te kunnen. Daarnaast blijkt dat deze cliënt bij grotere spanning ook nog kan terugvallen op meer basale draden.

De draad	Verstandelijke beperking
De draad trekken: spoor, poort, actie-reactie, samen doen	Diep of zeer ernstig
De (h)echte draad	
De draad doorgeven	
Zelf de draad willen trekken	Ernstig
Afstandsbediening in regels, sociaal, naar omgeving	Matig
Denken over zichzelf en de ander	Licht
Netwerk	
Rode draad	

In een videofragment dat ik vaak gebruik om 'de draad' uit te leggen speelt Vicky de hoofdrol. Vicky is een pubermeisje met Down syndroom. Ze nam deel aan het programma 'Zonnekinderen in Schotland'. Met een groep leeftijdsgenoten en enkele begeleiders trok ze met de filmploeg op kamp. Elke dag werd één van de deelnemers in het zonnetje gezet met 'zijn of haar dag'. Voor Vicky startte deze VIP-dag met een ontbijt op bed, daarna een danscursus omdat ze zo graag danst en tenslotte shoppen. In vier korte fragmenten zie je de verschillende draden. Vicky die 30 postkaartjes koopt om aan vrienden op te sturen (netwerk). Vicky, die haar vriendin sommeert om de anderen te gaan halen (afstandsbediening) zodat zij hen kan bedanken voor de voorbije dag (contextueel denken: dank u wel, dat jij ontbijt op bed hebt gebracht), een cola light die het moest en zou zijn(ik bepaal), tot het einde van de dag met de emotie : ik wil naar huis (haar hechtingsdraad) en tenslotte even weggaan, vluchten in zichzelf (eerste draad) tot de begeleider door even de draad te trekken maar vervolgens door appél te doen op haar fierheid haar terug naar de groep bracht.

In een harmonieuze ontwikkeling kan je gebruik maken van alle draden . De beperking zit in het cognitieve, maar vanuit de hoogste draad die ik de leidraad noem, kan de begeleider enerzijds troosten en anderzijds de ondersteuning bieden om met hogere draden aan de slag te kunnen. De draden van naaste ontwikkeling geven vaak handvatten naar begeleiding. Vanuit de leidraad kan je met alle draden aan de slag.

Vicky kon haar netwerk zelf niet organiseren maar met de hulp van begeleiders werd het een kamp met vrienden, kon ze gaan winkelen om de vrienden thuis een kaartje te sturen. Daarnaast wist je ook als begeleider dat je bij problemen en spanning snel kon zakken in een basale draad en haar troost bieden. Alle draden bij Vicky waren in harmonie.

Er is een risico dat cliënten systematisch onder hun leidraad worden aangesproken. Dat de leidraad onderschat wordt.

Zo had ik enkele tijd geleden een bespreking van Jan, een jongeman met een ernstig verstandelijke beperking en vermoeden van autisme. Het aanbod dat werd gedaan was er duidelijk één vanuit de eerste draad, meer bepaald het spoor. Een anti-aanbod met een volgorde van activiteiten, met verwijzers voor overgangen, met een prentensysteem om het spoor te verduidelijken.

De videobeelden die werden gemaakt, lieten echter zien dat Jan voortdurend bezig was met zijn begeleider. De sorteeroefening lukte pas als de begeleider echt naast Jan stond, TV kijken was opvoeder kijken, koken was opvoeders zien koken, taal was herhaling van de begeleider zijn woorden. Jan zocht de draad. Door met begeleiders te werken aan hun programma met Jan in plaats van met het anti-programma werd een nieuwe leidraad gevonden: de verbinding.

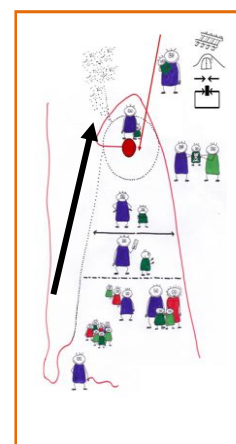
HET KWETSBARE PLEKJE IN DE DRAAD : ALS DE VERBINDING MOEILIK LOOPT OF VASTLOOPT.

Wanneer begeleiding spanning en onzekerheid biedt, wanneer men de draad niet te pakken krijgt omdat hij schijnbaar zo moeilijk geweven is, dient men te zoeken naar het kwetsbare plekje in de draad als aanknopingspunt voor begeleiding. Deze kwetsbare draad is het aanzuigprincipe of aanzuigpunt waarnaar alle draden van ouders, leerkrachten en begeleiders worden getrokken. In de streng van draden zit er ergens een draad met een serieuze knoop in.

Het is natuurlijk zo dat elke draad zijn eigenheid heeft en zo uniek is als iemand zijn dna of zijn vingerafdruk. En ieder heeft wel de kleine kantjes in zijn draden of draden die minder sterk zijn als ze zouden moeten zijn. Dat is de individuele variatie binnen de gewone spreiding. Daar kan je harmonieus mee voort.

Hier gaat het om meer fundamentele problemen in de ontwikkeling van de draad. Wanneer vanuit de aanleg of vanuit situaties van verwaarlozing of verwenning de ontwikkeling niet harmonieus loopt, ontstaat er een zwakke plek in de opbouw van de draad. De cliënt noch de belangrijke ander kan gewoon overspringen van de ene kant van de wigwam naar de andere maar bewandelt bijna altijd een omweg.

Vermoeiend voor de cliënt en voor de ouder en begeleider. Soms zal de begeleider door de cliënt in een loyaliteitsconflict met de ouder worden geduwd. (omweg) Soms geeft elke spanning, hoe beperkt deze ook lijkt, een terugval in de eerste draad. (terugval) Dan weer is elke nee een test van de hechting. Soms is de cliënt enkel bezig met de aandacht en hechting van de begeleider of ouder te houden. Soms voelt de begeleider of de ouder dat het heel veel energie kost om een lus in de draad te leggen. Soms blokkeert een cliënt systematisch thuis maar nooit in het dagcentrum.

Heel opvallend is dit bij een normale verstandelijke ontwikkeling bijv. binnen de groep van kinderen voor wie de type 3 school het beste aanbod geeft. Ondanks hun cognitieve sterkte, hun mogelijkheden tot denken en zelfs tot reflecteren, vallen ze te pas en te onpas terug op de eerste draden. Terwijl ze vaak in bepaalde situaties zo 'gewoon' lijken met lief, uitgebreid GSM-abonnement, hangplaats aan Leuven station, toch hebben een aantal onder hen nood aan een aanbod gericht op hechting en onthechting, op bijtanken en helpen exploreren.

De Matrousjka pop waar ik het eerder over had, is er wel, maar als je ze uit mekaar haalt, dan zie je beschadigde of niet aanwezige popjes. En waar een harmonieus iemand zal pochen met zijn buitenste popje, zal deze telkens wijzen op 'het popje dat ontbreekt of

beschadigd is'. Telkens opnieuw wordt de cliënt aangezogen door de leemte in de draad en wil hij deze pop als het ware restaureren.

Wanneer je zicht krijgt op deze kwetsbare draad maak je begeleiding mogelijk. Dat is vaak niet zo eenvoudig. Cliënten waarmee je dreigt vast te lopen, zetten je als begeleider op het verkeerde been, eh de verkeerde draad.

Anja is 17, ze volgt de opleiding kinderverzorging. Ze is altijd stevig geschminkt, haar vriendenkring komt ze tegen in de Leuvense café's en ze doet stage in een crèche. Zij wordt aangemeld omdat ze zichzelf krast, zich geregeld fysiek verwaarloosd en onregelmatig op school komt. Alle woede en hoop richt zich naar haar ouders die scheidde toen ze nog maar 2 jaar was en die vanuit de eigen problemen die ze hadden toen weinig voor Anja konden zorgen. Anja doet soms een heftig appél op mama, dan wil ze haar niet meer zien. Ze draagt altijd kleren van mama. Ze valt de burens van mama lastig om van mama een nieuwe GSM te krijgen.

Ze lijkt een netwerk te hebben, ze kan denken over zichzelf en de anderen, je kan met haar praten over haar situatie, maar waar ze telkens op botst is vullen en gevuld worden, bijtanken en zelf exploreren, vasthouden en loslaten vanuit de hechte draad.

Karel is een jongen van 10 jaar die bij elke nieuwe begeleidster of stagiaire hoopt dat dit nu zijn hechttingsfiguur wordt. Hij palmt haar in. In het begin is dit heel leuk voor beide partijen. Maar na een tijd gaat Karel haar opeisen en in een volgende fase zelfs stalken. "Jij moet exclusief voor mij zorgen." Telkens weer komen we in situaties terecht waar er problemen ontstaan omdat hij die begeleidster opeist. Dit gedrag kan je bijna voorspellen maar is heel moeilijk te hanteren: je ziet het voor je ogen telkens weer gebeuren. Het is belangrijk om voor Karel en de begeleiders te werken aan voorspelbaarheid in personen. Er werd een beurtschema in blokken van 2 uur opgesteld zodat duidelijk was welke begeleider wanneer de draad met Karel vasthield. Een visueel teken, een speld, was een hulpmiddel vooral voor de begeleiders. Karel doorgeven was ook de speld doorgeven.

De emotionele hiërarchie wordt zo genivelleerd. 'Er' wordt voor jou gezorgd. Karel kan dat niet zelf, je moet dit in zijn plaats doen.

Bij heel wat mensen met autisme die heel erg vastzitten aan voorspelbaarheid in tijd, ruimte en activiteiten is de eerste draad, vaak zelfs het spoor de kwetsbare draad. Voor sommige mensen is dat niet echt problematisch; zij zoeken zelfbeschermende mechanismen om met onvoorspelbaarheid om te gaan. Het maakt het mogelijk hun leven op hun eigen manier uit te bouwen. Bizar gedrag betekent voor hen gedrag waardoor ze door het bos van prikkels de bomen blijven zien. Daarnaast zijn er ook cliënten die bij de minste spanning of te pas en te onpas in alle hevigheid terugvallen op het spoor. En dan wordt samenleven soms moeilijk.

Zo is er Henk, heel erg autistisch denkend, die bij een onvoorspelbaarheid in het programma heel erg onder spanning komt. De laatste keer was het toen de man van Telenet die om 10 uur zou langskomen er om 5 na 10 nog niet was. Gelukkig leerde hij op deze momenten zijn begeleider te contacteren die hem op het spoor kon terugbrengen.

Soms zetten cliënten je op een verkeerd been. Soms herken je afstandsbediening, soms moet je overnemen en reguleren. Soms zie je in verschillende contexten een ander beeld van een cliënt. Dan is het belangrijk te weten dat je soms werkt binnen de sterkste draad

maar dat je evengoed een programma moet hebben binnen de zwakste draad. Niet iedereen kan evenveel aan op elk moment weten we wel onbewust maar moeten we ook bewust organiseren.

Koen , 16 jaar, kan de ene periode heel vriendelijk en joviaal zijn. Hij speelt graag rollenspel en doet graag mee met toneel. Daar is hij haantje de voorste. Maar vaak is het zo dat na een periode van plezier en goede luim, je stilaan onrust ziet groeien. Het lijkt of zijn emmer volraakt. Als deze overloopt is een opmerking van iemand voldoende om zich volledig te verliezen. Koen is zo sterk dat hij men hem soms met meerdere mensen tegelijk in bedwang moet houden of men hulpdiensten moet bellen. Zijn poort is zijn kwetsbaar plekje en als deze sluit, ben je je draad kwijt. Ondanks zijn exploratiemogelijkheden moet de begeleiding sterk inzetten op veilige situaties. Men moet altijd in het achterhoofd houden of men bij een uitstap als begeleiding de situatie in de hand zal kunnen houden. Dat betekent dan niet vertrekken of met genoeg begeleiding.

Tessa is een meisje met een licht tot matig verstandelijke beperking en een moeilijke opvoedingsgeschiedenis. Desondanks is ze uitgegroeid tot een graag gezien meisje met een mooie positie in de groep. Begeleiders houden er rekening mee dat elke nieuwe situatie voor haar spannend is. Hoewel het lijkt dat ze veel meer aan kan, moet je haar in nieuwe situaties heel nabij begeleiden en laten bijtanken. Zo wou ze al lang gaan paardrijden. Met de manege waren een aantal momenten gereserveerd voor haar. Maar de eerste keer dat de begeleider met haar in de manege kwam, wou ze niet uit de auto stappen. Ze blokkeerde. Gelukkig had ze een zeer inlevende begeleidster die haar niet voor een voldongen feit stelde. De begeleidster maakte een foto van het paard en kon met de manege afspreken om de afspraak te verzetten. Een volgende keer en met de foto lukte het wel, schoorvoetend achter de begeleidster aan. Nu gaat ze al alleen naar de manege. Bij Tessa zie je dat vaak terugkomen in nieuwe en spannende situaties. Hou je er geen rekening mee, dan komt er zoveel spanning op de draad dat het fout loopt. Hou je er rekening mee, dan kan je de spanning mee helpen dragen.

Soms ontstaat er door een trauma een kwetsbare draad. Sommige gebeurtenissen die mensen meemaken kunnen zo'n impact hebben dat de draden doorheen worden gehaald en men permanent terug gaat vallen op een meer basale draad. In gevallen van seksueel grensoverschrijdend gedrag of bij een verlies van een hechtingsfiguur worden mensen vaak teruggeworpen worden op de eerste draad.

Linda is 35 jaar oud, zij heeft een ernstig verstandelijke beperking en neemt weinig contact met anderen. Uit haar levensgeschiedenis blijkt een heel korte draad met haar mama: die twee, ze waren altijd samen. Maar heel plots kan zij niet meer naar huis. Maria die woonde altijd thuis, tot mama overleed en ze in de leefgroep werd opgenomen. Maria was zeer bepalend thuis: zij bepaalde mama. Of de boodschappen lukten of niet, bepaalde Maria. Rond het uur van slapen, televisiekijken, de plaats waar ze eten, probeerde mama conflicten te vermijden en nam ze de draad niet in de hand.

Linda en Maria stellen in de leefgroep bijna hetzelfde gedrag. Zij trekken zich terug op zichzelf en verzetten zich passief door niet deel te nemen aan de dagactiviteiten. Je ziet veel stereotiep gedrag, wiegend een groot deel van de dag in hun zetel. Linda drinkt vlug vlug haar koffie op en snelt naar haar kamer om te gaan slapen. Ze plast te pas en te onpas in haar broek terwijl ze nochtans zindelijk is. Maria houdt vanuit haar zetel alles in het oog. Op video zie je dat ze zichzelf constant in de hand houdt: hoe ze haar voet zet, wat ze vastneemt of blokkeert op opdrachten. Ze krabt voortdurend wondjes open. De begeleiders hebben niet het gevoel samen iets te kunnen doen. Af en toe zie je een uithaal van Maria, ze slaat.

EEN OPDRACHT: SPELEN MET DE DRAAD

Op het einde van dit artikel geef ik graag een opdracht mee. Omdat we geneigd zijn om te klasseren en te classificeren - de meetbaarheid weet je wel - wil de draad een vrijgeleide zijn om buiten het kader te denken. Speel met de draad. Probeer eens een andere draad uit bij de cliënt en evalueer deze. Je mag interpreteren, je doet het sowieso bewijst de methode Heijkoop. Dat is geen enkel probleem zolang je weet dat je aan het interpreteren bent en je een kader hebt waarbinnen je interpreteert. Zo kan je evolueren in het vinden van een mooie afstemming tussen cliënt en begeleider.

Reacties of vragen: gerritvignero@gmail.com

Meer info: gerritvignero.webklik.nl

www.senvzw.be

Vignero, G. (2012). *De draad tussen cliënt en begeleider. De emotionele ontwikkeling als inspiratiebron in de begeleiding van personen met een verstandelijke handicap*. Antwerpen: Garant.

Zeker te raadplegen:

- Claes, L., Declercq, K., De Neve, L., Jonckheere, B., Marceau, J., Morisse, F., Ronsse, E., Vangansbeke, T. (Red.) (2012). *Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking (SEN-publicaties nr 4.)*, Garant: Antwerpen- Apeldoorn.
- Claes, L. & Verduyn, A. (Red.) (2012) *Schaal voor emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking – Revised (SEN-publicaties nr 5.)*, Garant : Antwerpen- Apeldoorn.
- De Belie, E. & Van Hove, G. (Red.) (2012). *Wederzijds emotioneel beschikbaar. Mensen met een verstandelijke beperking, hun context en begeleiders*. Garant: Antwerpen.
- Došen, A. (1990). *Psychische en gedragsstoornissen bij zwakzinnigen*. Meppel: Boom.
- Došen, A. (2008). *Psychische stoornissen, gedragsproblemen en verstandelijke handicap*. Assen: Van Gorcum.
- Heijkoop, J. (1995). *Vastgelopen. Anders kijken naar begeleiding van mensen met een verstandelijke handicap met ernstige gedragsproblemen*. Baarn: Nelissen.
- Timmers-Huyghens, D. (2005). *Ervaringsordering: mogelijkheden voor mensen met een verstandelijke handicap*. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg.
- Vignero, G. (2001). Help, ik ontwikkel. Wegwijzers voor het opvoeden van kinderen en jongeren met een verstandelijke handicap. In : MPC Terbank (Red.), *Ruimte geven. Praktijkvoorbeelden van hulpverlening aan kinderen en jongeren met een verstandelijke handicap en hun gezin* (pp. 47-62). Leuven: Garant.
- Vignero, G. (2015). *De draad tussen ouder en kind. Voor een gewone en buitengewone opvoeding*. Garant: Antwerpen – Apeldoorn.